

Ätten Tolls vapen

av Christopher Toll

De äldsta kända framställningarna av ätten Tolls vapen äro i Lucas Tolls sigill på en skrivelse 1584 från den öselska lantdagen till kung Frederik II av Danmark och i hans son Christian Tolls d.ä. sigill från 1597 (**bild 1**), båda i Rigsarkivet i Köpenhamn. Vapnet visar i båda sigillen i kluven sköld i höger fält ett lejon och i vänster fält en balk (heraldiskt "höger" och "vänster" räknas från den, som står bakom skölden). Samma vapen finns i Lucas' son Oswalds sigill från 1620 (**bild 2**) och fanns i hans vapensköld i S:t Johanneskyrkan i Rothenburg ob der Tauber, där han begrovs 1632.

1. Christian d.ä., sigill
1597

2. Oswald Toll, sigill 1620.

(Sigillet finns på en avskrift av en bevittning i Stockholms Rådstuvurätt i det estländska Oberlandesgerichts arkiv, kopia i det Tollska släktarkivet. Vapenskölden finns beskriven i en handskrift från 1742, som ej är bevarad men återgiven i H. Weissbecker, "Wappenzeichnungen nach Siegeln aus dem Archive der ehemals freien Reichsstadt Rothenburg ob der Tauber", i *Der Deutsche Herold*, 16/1885 S. 138.) Dessa vapenavbildningar angiva inga färger. Vapenskölden i Rothenburg skall ha visat ett gyllene lejon i rött fält och i blått fält en balk i silver, men då Oswald Toll inte var bekant i Rothenburg – han fördes som kapten i Gustaf II Adolfs armé död eller döende till staden 1632 – anges hans hemstad felaktigt som Danzig, och vapenfärgerna har konstnären hittat på – han hade bara Oswalds sigill(ring) att gå efter.

Den första daterade avbildningen i färg finns på porträttet av Lucas sonson Christian Toll d.y. från 1664 (**bild 3**). (Originalen fanns på Piddul/Ösel och gick 1945 förlorat i Warthegau. En gammal kopia från det Tollska fideikommisset Kuckers/Estland skänktes av den siste fideikommissarien baron Benno Toll till författaren). Här är lejonet gyllene i ett fält delat i rött och blått, och balken är svart i fält av silver, hjälmtäcket i rött, guld och silver och hjälmprydnaden två slutna örvingar i guld. I Christopher von Nienens antavla (**Bild 4**), sannolikt från första hälften av 1600talet (original i Tollska släktarkivet; Christopher von Nienens mor var dotter till Lucas Toll, se uppsatsen "Die Herkunft der Familie von Toll") är lejonet gyllene i ett fält delat i rött och silver och balken svart i fält av silver, hjälmtäcket i rött och guld och silver och svart och hjälmprydnaden två slutna örvingar, en röd och en av guld,

en senare belagd med en svart balk.

3. Christian Toll d.y., porträtt med hans vapen.

Detalj av samma porträtt.

4. Ur Christopher von Nienens antavla 1664 med det Tollska vapnet och det Vietinghoffska

Den svarta balken kan av Lucas Toll vara hämtad ur hans hustrus Elisabeth von Vietinghoffs vapen, som i fält av silver visar en svart balk belagd med tre musselskal. (Musselskalen kunna syfta på en vallfart till St. Jakobs grav i Compostella, som ej var aktuell för Lucas förfäders del.) När den svarta balken förvandlats till en blå ström är obekant. Vid introduktionen på svenska Riddarhuset 1723 visar vapnet i vart fall en blå ström (vågbalk). Vapnet har olika utformning i de olika släktgrenarna.

De äldsta grenarna (A: Wodja/Estland, Kuckers/Estland och Piddul/Ösel, ryska baroner) ha ett rött lejon med silverkrona i gyllene fält och en blå ström (vågbalk) i fält av silver med hjälmtäcke i blått/silver och rött/guld och som hjälmprydnad två svarta slutna örnvingar (**Bild 5**). I den öselska adelsmatrikeln från 1785 är högra fältet delat i rött och silver, jfr den Nienenska antavlan, hjälmtäcket i blått, guld och silver och vingarna av guld.

5. Baron Robert Tolls Ab VIII:2 epitafium i Revels domkyrka.

6. Svenska adliga ätten Tolls nr 1777 vapen.

7. Svenska adliga ätten Tolls nr 2078 vapen.

Den preussiska friherrliga grenen (Ba) har enligt Siebmachers *Wappenbuch* (7:2 Preussische Freiherren, 1866, S. 47, Taf. 32) ett gyllene lejon i rött fält och en blå ström (vågbalk) i fält av silver, hjälmtäcke i rött/silver och blått/silver och som hjälmprydnad två gyllene slutna örnvingar.

Den äldre finska grenen (Bb) och den svenska grenen (Bc) ha i en sköld kvadrerad i rött och silver ett gyllene krönt lejon och en blå ström (vågbalk). Den finska grenen har hjälmtäcke i rött och guld och som hjälmprydnad två gyllene slutna örnvingar (**Bild 6**), medan den svenska

grenens adliga vapen som sköldhållare har en naken vild man med eklöv runt hjässan och livet med en nedvänd klubba i högra handen och en sig tillbakaseende svart häst (**Bild 7**). Det svenska friherrliga vapnet har mitt på skölden en friherrlig krona mellan två hjälmar, vardera försedd med friherrlig krona; den högra hjälmprydnaden är två gyllene slutna örvingar och den vänstra två stålklädda armar, som hålla en av sju påfågelfjädrar sammansatt solskärm (**Bild 8**). Sköldhållarna äro desamma som för den adliga ätten men piedestalen har ett band av silver med den svenska ättens valspråk STÅNDAKTIGHET. Det svenska grevliga vapnet är detsamma men med grevliga kronor på skölden och hjälmarna (**Bild 9**).

8. Svenska friherrliga ätten
Tolls nr 314 vapen.

9. Svenska grevliga ätten
Tolls nr 127 vapen.

10. Ryska grevliga ätten Tolls vapen.

Den ryske generalen Karl Toll (Ca VIII 1777–1842) blev österrikisk friherre 1814 som riddare av den militära Maria-Theresiaorden med i vapnet ett gyllene lejon i rött fält och en blå ström (vågbalk) i fält av silver med kontinental friherrekrona på skölden och tre hjälmar, höger hjälm med uppstigande vänstervänt gyllene lejon, mitthjälmen med den ryska dubbelhövdade svarta örnen med utslagna vingar och vänster hjälm med två svarta slutna örvingar belagda med balk av silver och som sköldhållare två pansrade soldater med lansar. Densamme blev rysk greve 1829 som belöning för segern över turkarna vid Kulevtsja. Det ryska grevliga vapnet (**Bild 10**) har i hjärtskölden, kluven i rött och silver, det gyllene lejonet och den blå strömmen (vågbalken). Hjärtskölden är lagd över en fyrstyckad sköld med upptill i fält av guld den svarta ryska dubbelörnen belagd med en blå bröstsköld med guldbård och det ryska namnchiffret H I (= N I, Nikolai I), t.h. i blått fält ett svävande kors av guld över en störtad gyllene månskära, t.v. i fält av silver två korslagda gröna lagerkvistar, undertill i rött fält med ett härläger (täkt) i silver på grön mark och på marken en högervänd ryttare i harnesk med dragen sabel på en vit galopperande häst med rött schabrak. På skölden kontinental grevekrona och tre hjälmar med hjälmtäcken t.h. i rött och guld, t.v. i rött och silver, höger hjälm med uppstigande vänstervänt gyllene lejon, mitthjälmen med den ryska dubbelhövdade svarta örnen med utslagna vingar och vänster hjälm med två svarta slutna örvingar belagda med balk av silver och som sköldhållare två pansrade soldater med lansar stående på grön mark. Under vapnet på ett band av silver valspråket med svarta ryska bokstäver BOG MOJA NADEZJDA "Gud är min tillförsikt".

Två ryska släkter, Jakontov och Levashev, föra det Tollska vapnet med lejonet och strömmen och återopa Tollska härstamning. Ett liknande vapen med ett rött okront lejon i silver och i rött fält en gyllene balk och med två hjälmar, på den ena ett uppstigande vänstervänt lejon och på den andra två röda slutna örvingar belagda med balk i guld, förs av av slakten Wunschheim von Lilienthal från Franken, känd från 1722, adlad i Pfalzbayern och Böhmen 1791–1797 (*Genealogisches Handbuch des Adels, Adelslexikon*, 16, 2005, s.418).

I *Siebmachers Wappenbuch* 3:11:1: Adel der russischen Ostseeprovinzen, 1898, S. 208–209

heter det "Die Familie würde gut thun, nach alten Quellen, so z.B. mittelalterlichen Stammbüchern, das Wappen endlich für alle Linien gleichmässig zu fixieren" (Slakten skulle göra gott i att efter gamla källor, t.ex. medeltida stamböcker, äntligen fixera vapnet likformigt för alla grenarna.) Som framgått ovan finnas inga äldre avbildningar av vapnet från medeltiden, och i den enda kända stamboken, med Lucas Tolls namn, är platsen för vapnet dess värre lämnad tom. F.ö. är det rätt naturligt att olika grenar ha lätt olika utformning av vapnet.